

Tomasz Parteka, Justyna Martyniuk-Pęczek

Politechnika Gdańska

e-mails: tparteka@wp.pl; juspecze@pg.edu.pl

GNIAZDA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W STREFIE PODMIEJSKIEJ METROPOLII*

ENTREPRENEURSHIP NESTS IN THE SUBURBAN-METROPOLITAN ZONE

DOI: 10.15611/pn.2018.504.10

JEL Classification: R11

Streszczenie: Problem suburbanizacji jest wciąż aktualny w analizach rozwoju miast. Przybiera często formy spontanicznego rozlewania się miast (*urban sprawl*). Badacze tego problemu skupiają się przeważnie na rozwoju funkcji mieszkaniowej w strefach podmiejskich. Specyficzny charakter polskiego procesu suburbanizacji polega na równoległym rozwoju klasycznej suburbanizacji osiedleńczej oraz rozwoju mikro- oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Badania autorów prowadzone dla Obszaru Metropolitalnego Gdańsk – Gdynia – Sopot wykazują korelację tych dwóch nurtów. Terytorialny rozkład funkcji gospodarczych uległ przewartościowaniu. Nastąpiła zmiana orientacji przestrzennej i rozmycie koncentracji funkcji przemysłowej (głównie przetwórczej). Sektor MŚP stał się jednocześnie istotnym tworzywem rozwoju terytorialnego, także dyfuzji innowacji. Przebadano ten proces, wykorzystując dane empiryczne uzyskane z 251 przedsiębiorstw. Wyprowadzono wnioski dotyczące uwarunkowań oraz analiz struktury zabudowy.

Słowa kluczowe: suburbanizacja, małe i średnie przedsiębiorstwa, gniazda przedsiębiorczości.

Summary: The issue of suburbanisation is still present in urban development analyzes. It often takes the spontaneous forms of urban sprawl. The problem of suburbanisation is mostly associated with the development of housing functions in these areas. The authors of the paper are concerned about the specific nature of the Polish suburbanisation process. It consists of the parallel development of two phenomenas: the classical suburbanization of settlements and the development of small and medium enterprises. Research conducted by the authors for the Gdansk – Gdynia – Sopot Metropolitan Area shows the correlation between these two forces. In territorial development, economic activity has been shown as a particular concentration of location. The territorial distribution of economic functions has been displaced and revalued. There has been a change in spatial orientation and concentration of industrial functions. The SME sector has also become an important material for territorial development, also diffusion of innovation. The authors have analyzed this process based on empirical data. The study covered 251 companies. Conclusions on the determinants and analyzes of the causal structure were derived.

Keywords: suburbanization, small and medium enterprises, entrepreneurship nests.

* W artykule przedstawiono częściowe wyniki badań prowadzonych w ramach umowy z Narodowym Centrum Nauki UMO-2013/09/B/HS4/01175.

1. Wstęp

Strefa podmiejska, stanowiąc otoczenie przestrzenne miasta dużego, jest obiektem rosnącego zainteresowania badaczy. Jest to bowiem obszar funkcjonalny kreowany w dużym stopniu przez procesy spontaniczne o dużej dynamice przestrzennej, przybierającej formę rozlewania się miast (*urban sprawl*). Proces ten jest oceniany zarówno negatywnie (wzrost nieładu przestrzennego, kosztów infrastrukturalnych, osłabianie centrum), jak i pozytywnie (np. niższe koszty lokalizacji przedsiębiorstw). Problem suburbanizacji jest szeroko rozpatrywany w literaturze fachowej [Gillham 2002; Bruegmann 2006; Clapson, Hutchison 2010]. Proces jest różnicowany w zależności od uwarunkowań przestrzenno-ekonomiczno-kulturowych. W Polsce efekty aktywności suburbanizacyjnej nasiliły się po 1989 roku, kiedy nastąpił przełom polityczno-ekonomiczny.

Charakter przestrzennej ewolucji tego procesu został szeroko opisany w literaturze [Lorens 2005; Lisowski, Grochowski 2009; Kajdanek 2012]. Autorzy podkreślali związki z podobnymi zjawiskami zachodzącymi w krajach Europy Zachodniej czy USA. Postać wschodnioeuropejskiej suburbanizacji opisali np. autorzy [Nuisl i in. 2007; Lisowski, Mantey, Wilk 2014; Stanilov, Sykora 2014; Noworól, Hołuj (red.) 2016]. Większość tych autorów skupiała się jednak na formie przestrzennej oraz głównie opisywano rozlewające się miasta w kontekście rozwoju funkcji mieszkaniowej. Odrębny charakter polskiego procesu suburbanizacji autorzy artykułu scharakteryzowali we wcześniejszych swoich badaniach [Martyniuk, Martyniuk-Pęczek, Pęczek 2015]. Badając dwa równoległe rozwijające się zjawiska, a więc postępujący proces suburbanizacji oraz rozwój mikro- oraz małych i średnich przedsiębiorstw, autorzy zauważyli korelacje tych dwóch zjawisk. Badając Obszar Metropolitalny Gdańsk – Gdynia – Sopot (OM GGS), wyróżniono dwie podstrefy, gdzie aktywność gospodarcza była znacznie większa niż w obszarach miast centralnych.

Takie podejście pozwoliło na przedstawienie dwóch kierunków rozważań na temat suburbanizacji na podstawie sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). Pierwszy z nich odnosi się do kwestii terytorializacji przestrzeni miast polskich po roku 1989. Drugi zaś jest próbą poszukiwań odpowiedzi na stymulanty rozwojowe właśnie tego sektora MŚP w obszarach podmiejskich.

2. Terytorialny rozwój polskich miast po 1989 roku

Era industrializacji redukowała funkcje żywicielskie strefy podmiejskiej. Strefowanie aktywności gospodarczej spowodowało lokalizację przemysłu i magazynów, których centra miast nie były w stanie pomieścić. Oprócz obiektów zdeterminowanych lokalizacją topograficzną (np. porty morskie) powstawały wielkie obiekty przemysłowe zatrudniające większość mieszkańców miasta centralnego (np. Rafineria w Gdańsku, Zamech w Elblągu). Z czasem powstała potrzeba tworzenia wielkich

osiedli mieszkaniowych w klasycznym układzie – oddzielających strefę przemysłową od miasta historycznego. Przez kilka dziesięcioleci XX wieku był to, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej – model powszechny. Równolegle niejako, w miarę rosnącej roli sektora prywatnego, rozwijała się aktywność lokalizacyjna drobnej działalności gospodarczej (przetwórstwo, rzemiosło, usługi budowlane, motoryzacyjne). Były to lokalizacje rozproszone, spontaniczne, o bardzo przypadkowych formach zabudowy, w której raczej starano się ukryć rodzaj działalności niż ją afirmować. Ten spontaniczny proces wykazywał jedną cechę wspólną – była to orientacja transportowa wobec sieci drogowej. W aglomeracji gdańskiej według tego schematu wykształciły się pasma produkcyjno-usługowe Rumia – Reda – Wejherowo. Natomiast linia kolejowa Gdańsk – Tczew nie wyzwoliła lokalizacji aktywności gospodarczej. Powyższy mechanizm funkcjonował z powodzeniem (mimo ograniczeń fiskalnych systemu gospodarki socjalistycznej) do przełomu transformacyjnego w 1990 roku. Od tego czasu złamane zostały dwie bariery: industrializacji i cen gruntów (głównie użytkowanych rolniczo). Okres postindustrialny cechuje upadek wielkich zakładów produkcyjnych i uwolnienie ogromnych terenów przemysłowych. Zmiany technologii transportu (konteneryzacja, logistyka) wyłączyły także wielkie tereny kolejowe. Powstały aktywa lokalizacyjne bardzo powoli uzupełniane aktywnością gospodarczą. O wiele lepiej rozwija się proces aktywności lokalizacyjnej małych i średnich przedsiębiorstw. W ekspansji tego sektora gospodarczego ważną wydaje się cena gruntu pod inwestycje. W drugiej kolejności powstają lokalizacje oparte na dostępności transportowej. Wymagania co do jakości drogi są tutaj bardzo zredukowane. Oczywiście preferowane są lokalizacje z dostępem do węzłów drogowych. Można oczekiwać, że właśnie przy węzłach będą w przyszłości lokalizować się węzły przestrzenne MŚP.

Zauważyć należy, że w opisanym mechanizmie nie występuje, dawniej bardzo silny, związek dwóch elementarnych funkcji: mieszkanie – praca. Wybór lokalizacji mieszkania nie jest związany z występowaniem miejsc pracy w sąsiedztwie nowych osiedli mieszkaniowych. Także wybór miejsca pracy nie jest związany z występowaniem lub planowaniem nowych osiedli mieszkaniowych. Mamy więc do czynienia z modelem, w którym właściciel mieszka w strefie podmiejskiej (często poprzez sukcesję pokoleniową), pracownicy zaś dojeżdżają z różnych kierunków, także z ośrodka centralnego. Cała ta mikrostruktura „nanizana” jest na główne drogi dojazdowe z aglomeracji gdańskiej. Tak wytwarzają się pasma osiedleńczo-produkcyjne kierunków na: Kolbudy, Żukowo, Kartuzy, Chwaszczyno.

Oczywiście powyższy działający wciąż mechanizm jest obciążony znacznymi kosztami, głównie infrastrukturalnymi, które ponoszą gminy i region. Istotne są także koszty (choć trudno mierzalne) dojazdów do pracy (straty czasu i energetyczne). Z punktu widzenia racjonalności ogólnej jest to układ nieefektywny, wytwarzany przez spontaniczną suburbanizację oraz słabości i nieskuteczności reurbanizacji związanej z rewitalizacją i intensyfikacją przestrzeni miejskich, które utraciły funkcje

miastotwórcze (tereny przemysłowe, np. Stocznia w Gdańsku, oraz pokolejowe, np. Międzytorze w Gdyni).

P. Lorens sformułował [2015, s. 250] cztery scenariusze przekształceń struktury funkcjonalno-przestrzennej Obszaru Metropolitalnego GGS:

1. Dalszy niekontrolowany rozwój zjawiska suburbanizacji.
2. Zatrzymanie procesu suburbanizacji i rozwój struktur o charakterze kompaktowym.

3. Rozwój dualny: intensyfikacja centrum i rozwój dalekich przedmieść.

4. Zrównoważony rozwój stref centralnych i przedmiejskich.

Dwa z powyższych scenariuszy wiążą się z procesem suburbanizacji. Scenariusz 3 i 4 można sytuować w koncepcji miejskiego obszaru najbardziej rozwiniętej sieci osadniczej: ośrodka centralnego (Trójmiasta) i ośrodków satelitarnych o własnych zdolnościach absorpcji cech endogenicznych (np. Kościerzyna czy Lębork). Ośrodków tego typu nie można wiązać z przedmieściami (nawet dalekimi) metropolii. Ich efektywny rozwój będzie polegał na zdolności samodzielnego rozwoju bez „wysycania” przez metropolię.

3. Procesy terytorializacji i rozwoju sektora MŚP w obszarach podmiejskich

Transformacja ustrojowa po roku 1989 w Polsce doprowadziła do przejścia od gospodarki planowej do gospodarki rynkowej. Upadek wielkich przedsiębiorstw i bezrobocie spowodowały zmiany także w rozmieszczeniu i skali podmiotów gospodarczych.

Terytorialne rozmieszczenie funkcji gospodarczej uległo przemieszczeniu i przewartościowaniu. Przemieszczanie rozumiemy jako zmianę orientacji przestrzennej. Wyraża się to rozmyciem znaczenia koncentracji przemysłu, głównie przetwórczego. Powstające nowe struktury funkcji produkcyjnej w miastach wykazują orientację rozdrobnionych podmiotów gospodarczych dających sumarycznie efekt gospodarczy (np. przyrost PKB) porównywalny z dawnymi wielkimi koncentracjami przemysłu. Jednocześnie obszary wykorzystywane dawniej do celów produkcyjnych są porzucane, odłogowane, w najlepszym razie podlegają rewitalizacji i transformacji na inne funkcje (np. mieszkalnictwo na terenach przemysłowych). W warunkach polskich dużych miast właściwie nie istnieje proces sukcesji przestrzennej polegający na wymianie starej zużytej funkcji produkcyjnej na nową (nowoczesną i konkurencyjną) funkcję, także przemysłową.

Oczywiście z punktu widzenia racjonalności wykorzystania przestrzeni nie jest to tendencja korzystna, jednak proces obiektywnie przesuwa się do strefy podmiejskiej miast. Jest to pierwszy wymiar terytorializacji polegający na zmianie alokacji przestrzennej.

Drugi rodzaj procesu terytorializacji dotyczy zmiany skali podmiotów gospodarczych. Zmieniła się także struktura właścicielska. W miejsce dominacji państwowej monokultury przemysłowej pojawiła się luźno powiązana mikrostruktura prywatnych podmiotów gospodarczych. Stanowią one pewien rodzaj „mikroplanktonu” środowiska gospodarczego.

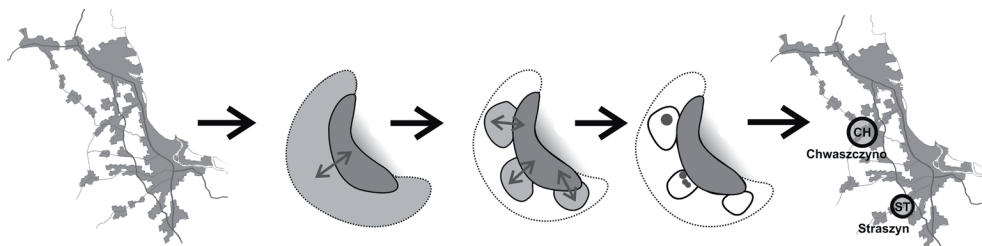
Pojawia się w tym kontekście inne rozumienie dystansu geograficznego (odległości fizycznej) w odniesieniu do aktywności związanej z szeroko pojętą produkcją i konsumpcją. Te zaś budują pojęcie „efektów aglomeracyjnych” wynikających z geograficznej bliskości przedsiębiorstw z tego samego sektora (korzyści lokalizacyjne) lub z wielu branż (korzyści urbanizacyjne) [Zaucha i in. 2015, s. 109]. Badania przeprowadzone dla strefy podmiejskiej OM GGS potwierdzają raczej znaczenie korzyści urbanizacyjnych (lokalizacja w wybranych miejscach o wyraźnym uwarunkowaniu przestrzennym). Korzyści lokalizacyjne polegające na znaczeniu obecności tego samego sektora nie znajdują potwierdzenia. W zasadzie nie występują podmioty gospodarcze tej samej branży. Przeciwnie – są to podmioty bardzo zróżnicowane.

Możemy tutaj zauważyć oddziaływanie dużych podmiotów zaawansowanych technologicznie na motywacje działania podmiotów rozdrobnionych, które kooperują z podmiotami dużej skali. Daje to podstawę modelu terytorialnego (w trakcie tworzenia – *in statu nascendi*), w którym duże podmioty kreują (w postaci uświadomionej lub dyskretnej) ów „plankton gospodarczy”. Obie skale doskonale się uzupełniają. Powstaje w ten sposób samonapędzający się mechanizm wzrostu lokalnego i regionalnego wykorzystującego endogeniczne czynniki rozwoju. Dla rozwoju terytorialnego ma to istotne znaczenie, gdyż wyzwała lokalizacje rozproszone, lecz jednocześnie kooperacyjnie czy transportowo zorientowane na ośrodek centralny, który w przypadku Obszaru Metropolii GGS jest mocno rozmyty.

Model terytorialny rozproszonych podmiotów ma jednak pewną, trudno dostrzegalną, cechę formy rozwojowej. Podmioty te stają wciąż do konfrontacji konkurencyjności z innymi przedsiębiorstwami. Rzadko jest to konkurencja z silnym technologicznie podmiotem. Częściej jest to permanentna konkurencja z podobnymi podmiotami. Tworzy to ciekawą sytuację permanentnej innowacyjności jako jedynej szansy przetrwania. Jest to związane z terytorialnym, w skali lokalnej, przepływem wiedzy. Przepływ ten ma charakter spontaniczny i nie wiąże się na ogół z innowacjami dużych firm. Drobne podmioty odnoszą trwałe sukcesy, jeśli trafiają w niszę technologiczną trudno zastępowalną przez inne firmy. W miarę zużycia się produktu porzucają to rozwiązanie i wytwarzają nowe. Ta ogromna elastyczność jest możliwa jedynie w małej skali. Skala ta nie musi oznaczać peryferii innowacyjnej. Przeciwnie, korzyść dostępności do ośrodków wiedzy i badań położonych w obszarze centralnym metropolii może dawać efekty dyfuzji wiedzy. Podmioty te mogą łatwiej wdrożyć innowacje adekwatnej do ich możliwości absorpcji materiałowej i wiedzy pracowników. Wskazywałoby to na zasadność deglomeracji inkubatorów przedsiębiorczości i start-upów poza obszar centralny.

4. Rozwój gniazd przedsiębiorczości w strefie podmiejskiej OM GGS

Sektor MŚP obok funkcji mieszkaniowej stał się kluczowym czynnikiem rozwoju ekonomicznego oraz rozwoju przestrzennego na poziomie lokalnym. Badaniami objęto strefę podmiejską Obszaru Metropolitalnego Gdańsk – Gdynia – Sopot (OM GGS). W pierwszej części badano rozmieszczenie 251 podmiotów gospodarczych i ich aktywność lokalizacyjną. Postawiono hipotezę mechanizmu koncentracji MŚP. Rysunek 1 ilustruje w sposób schematyczny proces badania wykrywania gniazd przedsiębiorczości: od chaotycznej struktury rozproszonej i rozlanej (faza I), poprzez krystalizację mikropasm lokalizacyjnych (faza II), do fazy III – wytwarzania skoncentrowanych gniazd przedsiębiorczości o wyraźnej identyfikacji terytorialnej (gmina Chwaszczyno i gmina Straszyn).

Rys. 1. Poszukiwanie gniazd przedsiębiorczości w procesie suburbanizacji

Źródło: opracowanie własne.

Analizę oparto na danych dotyczących salda migracji oraz wskaźnika aktywności budowlanej. Zestawienie tych dwóch czynników umożliwiło wyłonienie siedmiu jednostek osadniczych w Obszarze Metropolitalnym GGS, charakteryzującym się najintensywniej rozwijającym się procesem suburbanizacji. Są to: Pruszcz Gdański, Kolbudy, Żukowo (obszar wiejski), Kosakowo, Szemud, Kartuzy (obszar wiejski), Wejherowo. Z kolei ustalenie ilorazu lokalizacji mierzącego stopień koncentracji jednostek MŚP w danej gminie w odniesieniu do liczby ludności umożliwiło wybór dwóch miejscowości (Chwaszczyno, Straszyn) o największej koncentracji przedsiębiorstw sektora MŚP. W gminach charakteryzujących się najwyższym poziomem tych wskaźników stopień koncentracji przedsiębiorstw MŚP jest przeciętnie wyższy niż w pozostałych gminach. Tym samym gminy te uznane zostały za gniazda przedsiębiorczości.

5. Stymulanty przestrzenne lokalizacji gniazd przedsiębiorczości

Stosując metodę analizy urbanistycznej, uwzględniono podstawowe uwarunkowania, które w znaczący sposób mogą wpływać na lokalizację funkcji usługowo-rzemieślniczo-przemysłowo-produkcyjnej w wyłonionych uprzednio miejscowościach

Chwaszczyno i Straszyn. Za główne czynniki rozwojowe uznano: infrastrukturę transportową (transport kołowy, publiczny), dostępność rynków i dominujących funkcji przestrzeni (mieszkaniowe, usługowe, handlowe, produkcyjne i rzemieślnicze), infrastrukturę społeczną (szkoły, przedszkola, obiekty turystyczne, sportowe, ośrodki zdrowia), formy tkanki urbanistycznej (struktura zwarta, rozluźniona).

Powyższe czynniki rozwojowe charakteryzują zróżnicowany poziom oddziaływania danych funkcji. Analiza przestrzenna wykazała, że kluczowym elementem jest tutaj dostępność komunikacyjna, która wielokrotnie była poruszana w rozprawach naukowych [Parteka 1997; Owen 1972]. Prowadzi to do wniosków, że rozbudowa sieci transportowej, a szczególnie węzłów komunikacyjnych, niekoniecznie w połączeniu z transportem zbiorowym, jest kluczową stymulantą lokalizacji gniazd przedsiębiorczości.

6. Proces terytorialnego tworzenia gniazd przedsiębiorczości – opis metodologii badań

W celu zbadania gniazd przedsiębiorczości przygotowano autorską metodę międzydziedzinowych badań ekonomiczno-urbanistycznych. Obszarem badań objęto metropolię Gdańska – Gdyni – Sopotu, które charakteryzują się typowym obrazem zjawisk zachodzących w sferze relacji między działalnością gospodarczą małych i średnich przedsiębiorstw a procesami suburbanizacji. Delimitacja obszaru metropolitarne zostało określone na podstawie planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego z roku 2009. Metropolia została tam opisana jako jednostka składająca się z trzech centralnych miast: Gdańska, Sopotu, Gdyni, składających się na tzw. Trójmiasto, pięć mniejszych miast (Rumia, Reda, Wejherowo, Tczew, Pruszcz Gdański) oraz osiemnaście sąsiednich gmin [Auksztol, Matczak 2011]. Dodatkowym argumentem za wyborem OM GGS na obszar badań był fakt, iż w kontekście regionalnym OM GGS znajduje się w województwie pomorskim, gdzie liczba przedsiębiorstw sektora MŚP na 1000 mieszkańców jest wyższa niż średnia w Polsce [Raport PARP 2013].

Badania autorów na temat równocześnie występujących procesów suburbanizacji oraz rozwoju sektora MSP zostały podzielone na cztery etapy:

Część 1. Identyfikacja gniazd przedsiębiorczości.

Część 2. Analiza struktury przestrzennej gniazdu przedsiębiorczości.

Część 3. Badania jakościowe – bezpośrednie wywiady z przedsiębiorcami.

Część 4. Porównawcza analiza architektonicznych form zagospodarowania w gniazdach przedsiębiorczości.

Pierwszym etapem badań było określenie „gniazd przedsiębiorczości”. Etap ten został szczegółowo opisany przez autorów [Martyniuk, Martyniuk-Pęczek, Pęczek 2015]. Gniazda zostały zidentyfikowane na podstawie badań dwóch wskaźników: wskaźnika suburbanizacji i indeksu koncentracji podmiotów MŚP. Wykorzystując analizę migracji i wskaźnik aktywności budowlanej, określono dynamikę procesu suburbanizacji. Do pomiaru aktywności gospodarczej użyto ilorazu lokalizacji mie-

rzącego stopień koncentracji danej cechy w danym obszarze (w odsetku ogólnej charakterystyki) w odniesieniu do stopnia koncentracji populacji (w procentach ogólnego wskaźnika). Na bazie przeprowadzanych analiz można więc było przyjąć założenie, że iloraz lokalizacji większy niż 1,25 wskazuje regionalne stężenie danej cechy. Na tej bazie wyraźnie zarysowywały się dwie miejscowości – Chwaszczyno i Straszyn, które autorzy zidentyfikowali jako gniazda przedsiębiorczości. Zarówno wskaźnik suburbanizacji dla gmin, w których leżały te miejscowości, był jednym z najwyższych, jak i indeksy koncentracji podmiotów MŚP były najwyższe spośród wszystkich badanych gmin.

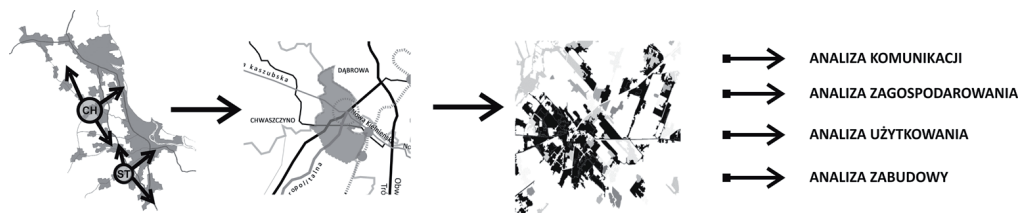
Druga część badań była poświęcona analizom przestrzennym. Opracowanie z tego zakresu było już wcześniej omówione przez autorów w innych publikacjach. Omówiono również wcześniejsze opracowania tego zespołu badawczego w dziedzinie analizy przestrzennej i strukturalnej [Martyniuk, Martyniuk-Pęczek, Pęczek 2015]. W tej części autorzy zbadali podstawowe cechy wpływające na rozwój jednostek osadniczych. Analizowano sieć transportową i komunikacyjną, zagospodarowanie przestrzenne i użytkowanie oraz morfologię miejscowości. Ponadto zbadano także dokumenty planistyczne w celu analizy polityki przestrzennej dotyczącej analizowanego terenu.

W wyniku analizy systemu transportowego zauważono, że jednym z głównych czynników rozwojowych była lokalizacja przy kluczowych węzłach komunikacyjnych zlokalizowanych w metropolii. Przez obie miejscowości przebiegały drogi wojewódzkie. Co ciekawe, obie miejscowości znajdowały się w bezpośrednim sąsiedztwie lub będą miały związek z nowo zaplanowanymi drogami krajowymi. Ten element jest jednak przyszłościowym czynnikiem stymulującym, który najprawdopodobniej znacząco zmieni funkcjonowanie obu tych jednostek osadniczych.

Podobne wyniki dla obu miejscowości dotyczyły polityki przestrzennej sformułowanej w dokumentach planistycznych. Zawarte w nich zapisy były wystarczająco elastyczne, aby umożliwić rozwój dużej liczby MŚP w tych miastach. Interesującym wnioskiem był także fakt, że żadna z gmin nie wskazała tych miejscowości w swoich dokumentach jako kluczowe ogniwa skupiające funkcje działalności gospodarczej. Wnioskiem z tej części badań może być teza, iż to wolny rynek i elastyczna polityka zagospodarowania przestrzennego przyczyniły się do pojawienia się tego typu gniazda przedsiębiorczości.

Rysunek 2 ilustruje w sposób schematyczny poszczególne etapy badań przeprowadzone w drugiej części pracy nad projektem.

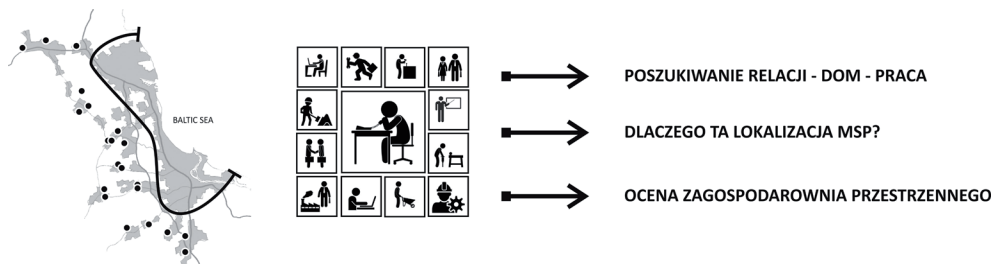
Trzecia część badań skupiała się wokół badań jakościowych. Stanowiły one istotny element weryfikacji tez stawianych w projekcie. Przedmiotem tego badania było 251 przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą w wybranych gminach w granicach Obszaru Metropolitalnego Gdańsk – Gdynia – Sopot. Respondenci wybrani byli losowo z bazy danych GUS (Głównego Urzędu Statystycznego). Ankieta miała charakter próby losowej. Co ciekawe, najwięcej firm zostało wylosowanych z gmin, gdzie zlokalizowane są gniazda przedsiębiorczości – Chwaszczyno i Straszyn.

Rys. 2. Analiza struktury przestrzennej gniazd przedsiębiorczości

Źródło: opracowanie własne.

Celem badania CATI (*computer-assisted telephone interviewing*) było wyłonienie zależności pomiędzy rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw w regionie OM GGS a procesami suburbanizacji. Wyniki prac nad tą częścią można było podzielić na podstawowe grupy tematyczne, które wpływają bezpośrednio na rozwój MŚP na przedmieściach, tj.: kwestie dotyczące prowadzonej działalności gospodarczej, motywy i decyzje o lokalizacji przedsiębiorstwa, ocena przestrzeni wokół przedsiębiorstwa (rys. 3).

Rys. 3. Badania jakościowe – bezpośrednie wywiady z przedsiębiorcami

Źródło: opracowanie własne.

W ujęciu terytorializacji do najważniejszych uwarunkowań zawartych w odpowiedziach respondentów należały:

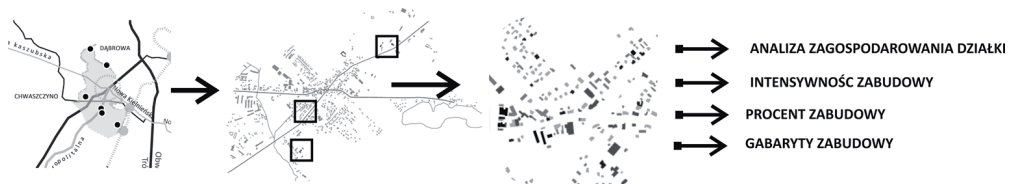
- rodzinny charakter prowadzenia firmy, który przekłada się na silną potrzebę związku między miejscem zamieszkania a lokalizacją miejsca pracy;
- dominująca przyczyna lokalizacji przedsiębiorstwa – w miejscu lub w pobliżu miejsca zamieszkania;
- zmiana lokalizacji przedsiębiorstwa – blisko 1/4 jednostek przeniósł się z miasta centralnego na przedmieścia;
- lokalni mieszkańcy stanowili główne grupy klientów dla wykonywanych przez danych przedsiębiorców usług;
- logistyka – bliskość miast centralnych (Gdańsk – Gdynia – Sopot) oceniana była pozytywnie, lecz prawie na równi z bliskością sieci komunikacyjnej.

Analizując odpowiedzi zawarte w ankietach, można dostrzec w tym kontekście inne rozumienie dystansu geograficznego (odległości fizycznej) w odniesieniu do aktywności związanej z szeroko pojętą produkcją i konsumpcją. Te zaś budują pojęcie „efektów aglomeracyjnych” wynikających z geograficznej bliskości przedsiębiorstw z tego samego sektora (korzyści lokalizacyjne) lub z wielu branż (korzyści urbanizacyjne).

Czwarta część badań skupiała się wokół analizy zagospodarowania poszczególnych działek. Dokładny opis badań został zawarty w opublikowanych wcześniej artykułach autorów [Martyniuk-Pęczek i in. 2017]. W celu zweryfikowania postawionej tezy przeanalizowano pod względem urbanistycznym i architektonicznym wybrane działki, na których zlokalizowane były firmy poddane ankiecie metodą CATI. Celem analizy urbanistycznej było określenie formy zagospodarowania poszczególnych działek. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie o udział funkcji mieszkaniowej w sposobie zagospodarowania terenu. Autorzy chcieli zbadać, czy występują zasady lokalizacji MŚP na poszczególnych działkach. Do analizy wykorzystano następujące parametry urbanistyczne:

1. Powierzchnia działki.
2. Procent zabudowy / powierzchnia zabudowy.
3. Wysokość budynku mierzona liczbą kondygnacji nadziemnych.
4. Wielkość powierzchni biologicznie czynnej.
5. Intensywność zabudowy.

Analiza ta miała na celu wyłonienie typów tkanki urbanistycznej oraz przypisanie do nich charakterystycznych cech określających parametry zabudowy. Wyniki pokazują, iż większość działek ma dość dużą powierzchnię, tj. od 1200 do 3500 m², a miejscami nawet 9000 m². Taki rozmiar powierzchni działek jest charakterystyczny dla ekstensywnego wykorzystywania przestrzeni na suburbiach. Drugą cechą charakterystyczną dla tego typu układów to stosunkowo niski procent zabudowy, w większości nieprzekraczający 20% powierzchni działki (rys. 4). W konsekwencji zabudowa ma ekstensywny charakter i jej intensywność wynosi 0,1 do 0,5. Tkanica zabudowy jest charakterystyczna dla polskiego krajobrazu przedmieść i wykazuje duże cechy braku jakości ładu przestrzennego.

Rys. 4. Porównawcza analiza architektonicznych form zagospodarowania w gniazdach przedsiębiorczości

Źródło: opracowanie własne.

7. Zakończenie

Rozwój sektora MŚP w Polsce zawiera także aspekt terytorialny. Strukturą przestrzenną szczególnej aktywności lokalizacyjnej jest strefa podmiejska dużych miast, szczególnie obszarów metropolitalnych. Proces ten ma wciąż charakter spontaniczny wobec nieskuteczności polskiego systemu planowania przestrzennego (np. brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego). Jest to więc proces ulomnej suburbanizacji. Analiza zachowań przestrzennych MŚP wskazuje na pewne ogólne prawidłowości. Po pierwsze: obserwujemy sukcesywną koncentrację przestrzenną podmiotów gospodarczych dającą efekt „gniazd przedsiębiorczości”. Po drugie: dominującą przyczyną lokalizacji MŚP jest bliskość miejsca zamieszkania właściciela. Im mniejsza jest skala zatrudnienia, tym ten związek jest silniejszy. Po trzecie: czynnikiem wiodącym lokalizacji jest orientacja transportowa związana z łatwym dostępem do lokalnej i regionalnej sieci drogowej. Po czwarte: badania strefy podmiejskiej OM GGS potwierdzają raczej znaczenie korzyści urbanizacyjnej lokalizacji w wybranych miejscach o wyraźnym uwarunkowaniu przestrzennym. Korzyści lokalizacyjne polegające na znaczeniu skupienia tego samego lub pokrewnego sektora nie znajdują potwierdzenia. W zasadzie nie występują podmioty gospodarcze tej samej branży. Przeciwnie – są to podmioty bardzo zróżnicowane. Jest to wyraźne osłabienie korzyści koncepcji klastrów na rzecz heterogenicznych gniazd przedsiębiorczości.

Literatura

- Auksztol J., Matczak R., 2011, *Trójmiejski obszar metropolitalny*, Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego i Urząd Statystyczny w Gdańsku, Gdańsk.
- Bruegmann R., 2006, *Sprawl: A compact history*, University of Chicago Press, Chicago.
- Clapson M., Hutchison R., 2010, *Suburbanization in Global Society* (Research in Urban Sociology), Emerald, Bingley.
- Gillham O., 2002, *The limitless city: Primer on the Urban Sprawl Debate*, Island Press, Washington.
- Kajdanek K., 2012, *Suburbanizacja po polsku*, Wydawnictwo Nomos, Kraków.
- Lisowski A., Grochowski M., 2009, *Procesy suburbanizacji – uwarunkowania, formy, konsekwencje*, Biuletyn KPZK, nr 240.
- Lisowski A., Mantey D., Wilk W., 2014, *Lesson from Warsaw: The lack of coordinated planning and its impacts on Urban Sprawl*, [w:] Stanilov K., Sykora L. (red.), *Confronting suburbanization. Urban decentralization in postsocialist Central and Eastern Europe*, Wiley Blackwell, Chichester.
- Lorens P., 2005, *Problem suburbanizacji*, Urbanista, Warszawa.
- Lorens P., 2015, *Scenariusze przekształceń struktury*, [w:] Lorens P., Ledwoń S. (red.), *Wybrane aspekty kształtowania obszarów metropolitalnych*, Biuletyn KPZK PAN, z. 249.
- Martyniuk O., Martyniuk-Pęczek J., Pęczek G., 2015, *Economic Vitality of Polish Suburbs*, GSTF Journal of Engineering Technology, vol. 3, no. 4.
- Martyniuk-Pęczek J., Martyniuk O., Gierusz A., Pęczek G., 2017, *Determinants of SME location in a suburban area: Evidence from the Gdańsk–Gdynia–Sopot metropolitan area*, Urbani izziv, vol. 28, no. 1 (Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Lubljana).

- Noworól A., Hołuj A. (red.), 2016, *Spoleczno-ekonomiczne przemiany w strefie podmiejskiej miast*, CeDeWu. Pl, Warszawa.
- Nuissl H., Rink D., Couch Ch., Karecha J. (red.), 2007, *Decline and Sprawl: Urban is not Confined to Expanding City Regions*, [w:] Couch Ch., Leontidou L., Petchel-Held G. (Hrsg.), *European Patterns of Urban Sprawl*, Blackwell, Oxford.
- Owen W., 1972, *The Accessible City*, The Bookings Institution, Washington.
- Parteka T., 1997, *Planowanie strategiczne rozwoju zrównoważonego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011-2012*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa
- Stanilov K., Sykora L. (red.), 2014, *Confronting suburbanization, Urban Decentralization in Post-socialist Central and Eastern Europe*, Wiley Blackwell, Chichester.
- Zaucha J., Brodzicki T., Mogiła T., Szlachta J., Zaleski J., 2015, *Terytorialny wymiar wzrostu i rozwoju*, Difin, Warszawa.